

ANDRZEJ GRZYBOWSKI,^{1,2} MATEUSZ NAWROCKI³, VOLODYMYR KITSELYUK⁴

Wiktor Feliks Reis (1875-1943): profesor okulistyki we Lwowie

Wiktor Feliks Reis (1875-1943): professor of ophthalmology in Lviv

¹ Katedra Okulistyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

² Instytut Okulistycznych Badań Naukowych, Fundacja Okulistyka 21

³ student Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn

⁴ Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Lwów

Adres korespondencyjny:

Prof. dr hab.med. A. Grzybowski, Instytut Okulistycznych Badań Naukowych,

Fundacja Okulistyka 21, ul. Górczyczewskiego 2/3, 61-553 Poznań

ae.grzybowski@gmail.com

Słowa kluczowe: Wiktor Feliks Reis, medycyna lwowska, okulistyka polska, historia okulistyki, historia sztuki

Key words: Wiktor Feliks Reis, medicine of Lviv, polish ophthalmology, history of ophthalmology, history of art

Streszczenie:

Artykuł przedstawia życiorys oraz analizę dorobku naukowego Wiktora Feliksa Reisa (1875-1943). Studia medyczne odbył on na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, a tytuł doktora wszech nauk lekarskich otrzymał w 1898 roku. Następnie specjalizował się w zakresie okulistyki w Paryżu oraz Berlinie. Po powrocie do Lwowa został wolontariuszem a od 1906 roku asystentem kliniki okulistycznej prof. Emanuela Macheka (1852-1930). Habilitował się w roku akademickim 1910/11 na Uniwersytecie Lwowskim, po czym w 1911 r. został docentem prywatnym kliniki okulistycznej, którym pozostał do 1930 roku. W czasie I wojny światowej, a później wojny polsko-bolszewickiej prowadził jako kierownik oddziały oczne w szpitalach wojskowych. W 1930 roku otrzymał tytuł profesora. Po agresji sowieckiej na Polskę w 1939 i okupacji Lwowa wykładał na Uniwersytecie Lwowskim. Po zajęciu miasta przez Niemców, musiał przenieść się do Warszawy razem z żoną, ze względu na swoje żydowskie pocho-

Abstract:

The article contains a memoir and analysis of academic achievements of Wiktor Feliks Reis (1875-1943). He studied medicine at the Jagellonian University in Cracow and in 1898 he got the doctor of all medical sciences degree. Then he specialized in the field of ophthalmology in Paris and Berlin. After coming back to Lviv he became a volunteer and since 1906 an assistant at the Ophthalmological Department headed by prof. Emanuel Machek (1852-1930). He habilitated in the academic year of 1910/11 at the University of Lviv, then in 1911 he became a private docent at the Ophthalmologic Department till 1930. During I World War and afterwards in the Polish-Soviet War he was a head of ophthalmic wards in military hospitals. In 1930 he received the title of a professor of ophthalmology. After soviet aggression in 1939 and occupation of Lviv he was teaching at the University of Lviv. After German invasion he was forced to move to Warsaw, together with his wife, due to his Jewish background. They both

dzenie. Zmarli obydwój w getcie warszawskim w 1943 roku. Artykuły naukowe Reisa obejmowały zagadnienia chorób zakaźnych, urazów, nowotworów oczu oraz badania refrakcji. Wiele ze swoich doniesień publikował zarówno w języku polskim oraz w języku obcym, zwykle niemieckim lub francuskim. Publikował również prace dotyczące historii okulistyki oraz historii sztuki.

Wstęp

Niniejsza praca ma na celu odświeżenie i rozpowszechnienie wiedzy o polskim okuliście Wiktorze Feliksie Reisie. Obejmuje ona jego biografię, analizę dorobku naukowego oraz ocenę jego wpływu na ówczesną okulistykę polską i międzynarodową.

Metodologia

Do sporządzenia tej pracy zostały wykorzystane materiały zawarte w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie, Bibliotece Narodowej w Warszawie oraz zdigitalizowane materiały archiwalne, w tym jego publikacje naukowe oraz publikacje na jego temat.

Biografia

Wiktor Feliks Reis urodził się 26. maja 1875 roku we Lwowie w ówczesnym Królestwie Galicji i Lodomerii. Był synem Leona, notariusza z Oleska¹ oraz Franciszki z domu Silberberg [1]. Uczęszczał do gimnazjum w Tarnopolu, gdzie zdał maturę 27. czerwca 1892 roku. Studia lekarskie odbył na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w latach 1892-1898. Otrzymał absolutorium 29. września 1897 roku, a tytuł doktora wszech nauk lekarskich uzyskał 25. czerwca 1898 roku [1, 2]. Po czym odbył roczną służbę wojskową, po której na okres dwóch lat wyjechał za granicę, gdzie odbywał specjalizację w zakresie okulistyki [2, 3].

W Berlinie uczęszczał do kliniki okulistycznej profesorów: Karla Schweiggera (1830-1905), Juliusa Hirschberga (1843-1925) oraz Paula Silexa (1858-1929), a w Paryżu do klinik okulistycznych profesorów: Louisa de Weckera (1832-1906), Armanda Henri Trousseau (1856-1910), Ksawerego Gałęzowskiego (1832-1907) oraz Félix de Lapersonne'a (1853-1937) [3].

Po powrocie do kraju zgłosił się jako wolontariusz do kliniki okulistycznej prof. Emanuela Macheka (1852-1930) we Lwowie w 1901 lub 1902 roku² [2, 3, 4]. Od czerwca 1906 został trzecim asystentem przy tejże

died in the Warsaw Ghetto in 1943. Scientific articles of Wiktor Reis comprised of infectious diseases, traumas, tumors and refraction of the eye. Many of his reports he published in Polish as well as in foreign languages, usually German and French. Reis also published his works concerning the history of ophthalmology and history of art.

Ryc. 1. Ex Libris: Wiktor Feliks Reis, Bianca M., 1907, źródło: zdigitalizowane materiały Biblioteki Narodowej w serwisie Polona

klinice, nie otrzymywał jednak wynagrodzenia [5, 6]. Dopiero w lipcu 1908 roku Rada Wydziału Lekarskiego C. K. Uniwersytetu Franciszka I oficjalnie mianowała go trzecim asystentem przy Klinice Okulistycznej³ oraz przyznano mu wsparcie 600 koron austro-węgierskich rocznie, ze względu na jego ciężką sytuację materialną

¹ Obecnie w obwodzie lwowskim na Ukrainie.

² Rozbieżność źródeł. Zgodnie z aktami osobowymi z Archiwum Akt Nowych w 1902 roku, a według Polskiego

³ Co prawdopodobnie wiązało się z wypłacaniem wynagrodzenia.

Wiktor Reis z żoną (fragment zdjęcia zbiorowego – Ryc.2)

po śmierci ojca w 1907 roku, co uniemożliwiało mu dalszą pracę w klinice [5].

Równocześnie od 1904 do 1911 roku pracował na oddziale ocznym Szpitala Powszechnego we Lwowie, najpierw jako lekarz pomocniczy, od 1905 roku jako sekundariusz II klasy, a od roku 1908 jako sekundariusz I klasy. W czasie swej pracy w okresie letnim kilkakrotnie zastępował prymariusza oddziału prof. Emanuela Macheka [3].

W 1906 roku wyjechał do Fryburga Bryzgowijskiego, gdzie pracował przez kilka miesięcy w pracowni bakteriologicznej w klinice okulistycznej prof. Theodora Axenfelda (1867-1930) [3].

W roku akademickim 1910/11 roku Wiktor Reis habilitował się na C. K. Uniwersytecie Franciszka I we Lwowie na podstawie pracy pt. *Badanie kliniczne i doświadczalne nad dwuprątkiem Morax Axenfelda* wyda-

Ryc. 2. Grupa z XI Zjazdu Okulistów Polskich we Lwowie, 1924. Źródło: Melanowski WH. Rys dziejów okulistyki w Polsce. Warszawa 1948.

nej w 1910 roku we Lwowskim Tygodniku Lekarskim oraz Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde [2, 3, 4]. W 1911 roku został mianowany docentem prywatnym kliniki okulistycznej, którym pozostał do 1930 roku. Mimo to nadal pełnił obowiązki asystenta aż do wybuchu I wojny światowej [3]. Jako docent wykładał i prowadził zajęcia m.in. takie jak: *Ćwiczenia w operacjach ocznych na zwłokach i gałkach zwierzęcych, O jaglicy i sposobach jej zwalczania, Ćwiczenia we wziernikowaniu oka i w oznaczaniu refrakcji, O oftalmoskopii, Ćwiczenia praktyczne w badaniu, rozpoznawaniu i leczeniu chorób ocznych czy O operacjach ocznych* [3, 6].

W czasie wojny jako kierownik prowadził oddziały oczne w szpitalach rezerwowych w Bruck an der Mur (w Austrii), Békéscsaba (na Węgrzech), Šternberku (w Czechach) oraz w Zatorze (w Polsce), gdzie był kierownikiem dużego oddziału przeciwjagliczego [3]. Po zakończeniu walk na krótko wrócił w 1918 roku do kliniki we Lwowie, a w 1919 zaciągnął się do służby lekarskiej w Wojsku Polskim, gdzie został starszym ordynatorem oddziałów ocznych w szpitalach wojskowych w Jarosławiu i Przemyślu. Ponadto w 1920 roku został przewodniczącym koła naukowo-lekarskiego w szpitalu wojskowym w Przemyślu [3]. Wojsko opuścił w czerwcu 1921 roku jako podpułkownik-lekarz i zaczął ponownie pełnić obowiązki docenta prywatnego oraz starszego asystenta kliniki okulistycznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie [3, 5].

Od początku listopada 1922 roku piastował stanowisko adiunkta tejże kliniki, na którym pozostał przez 5 lat aż do końca września 1927 roku. Ponadto w 1929 roku został wybrany II zastępcą Naczelnika Lwowskiej Izby Lekarskiej [3, 5]. W 1930 roku Prezydent II Rzeczypospolitej Polskiej Ignacy Mościcki nadał mu tytuł profesora na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie [3, 5].

W latach 1907-1939 brał żywy udział w krajowych i zagranicznych zjazdach okulistycznych m.in. w Wiedniu, Paryżu, Splicie, Belgradzie i Kairze. Zapoznawał się na nich z funkcjonowaniem tamtejszych klinik oraz najnowszymi metodami leczniczymi. Zaś w wolnym czasie zwiedzał okoliczne tereny [2, 3, 5]. Był również członkiem Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, Polskiego Towarzystwa Okulistów, członkiem honorowym Francuskiego Towarzystwa Oftalmologicznego czy Towarzystwa Lekarskiego w Bukareszcie [2]. W 1932 roku został odznaczony jugosłowiańskim Orderem Świętego Sawy III klasy (krzyż komandorski) [2, 3]. Wiktor Reis żywił również zainteresowanie fotografią i był członkiem Lwowskiego Towarzystwa Fotograficznego. W Klinice Okulistycznej poznał Bożenę Michalik

(1907-1995)⁴ i przekonał ją do twórczego zajęcia się fotografią. W 1936 roku wprowadził ją do Lwowskiego Towarzystwa Fotograficznego [7]. Zajmował się ponadto referowaniem artykułów naukowych, głównie zagranicznych, ale również krajowych autorów, wydających w takich czasopismach jak: *Annales d'Oculistique*, *Berliner Klinische Wochenschrift*, *Deutsche Medizinische Wochenschrift*, *Postępow Okulistyczny*, *Wiener Klinische Wochenschrift*, *Revue générale d'Ophtalmologie*, *Archives d'Ophtalmologie*, *Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde*, *The Royal London Ophthalmic Hospital Reports*, *Folia Ophthalmologica Orientalia*. Wspomniany przegląd piśmiennictwa okulistycznego oraz jego oceny dokonywał dla Lwowskiego Tygodnika Lekarskiego, *Polskiej Gazety Lekarskiej*, *Polskiego Czasopisma Lekarskiego* oraz *Postępu Okulistycznego* [8-33]. W zasobach Biblioteki Narodowej udało się ponadto znaleźć exlibris Wiktora Reisa (Ryc. 1).

Po agresji sowieckiej na Polskę w 1939 i okupacji Lwowa wykładał na Uniwersytecie Lwowskim jako profesor nadzwyczajny. Po przybyciu żołnierzy niemieckich, w 1941 lub 1942⁵ roku musiał przenieść się do Warszawy razem z żoną, ze względu na swoje żydowskie pochodzenie. Zmarli oboje w Getcie warszawskim w 1943 roku, gdzie popełnili samobójstwo⁶ [2, 4, 34].

Wiktor Reis był żonaty z Karoliną z Hesselesów (?-1943), która od 1904 do 1921 roku pracowała jako asystent zoologii na Uniwersytecie Lwowskim, potem w latach 1921-1941 piastowała stanowisko adiunkta u Rudolfa Weigla (1883-1957). Karolina Reisowa ukończyła studia zoologiczne na Uniwersytecie Lwowskim i doktoryzowała się w 1905 roku u Józefa Nusbaum-Hilarowicza (1859-1917) na tymże uniwersytecie [2, 35]. Niestety nie udało nam się ustalić dokładnej daty ich ślubu, natomiast pewne jest, że w 1905 roku byli już małżeństwem [3, 5, 36]. Z relacji Wiktora Weigla:

4 W przyszłości miała ona brać udział w licznych międzynarodowych i krajowych wystawach fotograficznych i zostać nagrodzona m.in. Złotym Krzyżem Zasługi, tytułami honorowymi Międzynarodowej Federacji Sztuki Fotograficznej (Fédération Internationale de l'Art Photographique): *Artiste FIAP*, *Excellence FIAP*, a także zostać członkiem honorowym Związku Polskich Artystów Fotografików (ZPAF). Była także współzałożycielką towarzystwa, które funkcjonuje obecnie pod nazwą Dolnośląskie Stowarzyszenie Artystów Fotografików i Twórców Audiowizualnych. Jej prace znajdują się obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego we Wrocławiu oraz w zbiorach prywatnych [7].

5 Rozbieżność źródeł. Według *Polskiego Słownika Biograficznego* w 1942 roku, a zgodnie z Pietrusza J. i Wyszyńska A [4], miało to miejsce w 1941 roku.

6 Według przyjaciela rodziny - Zbigniewa Stuchlego [34]

Ryc. 3. Płyta nagrobna z imieniem i nazwiskiem Wiktora oraz Karoliny Reisów, Pomnik ku czci ofiar Lwowskiego Getta (1941-1943), źródło: <https://lia.lvivcenter.org/pl/objects/memorial-lviv-ghetto/>

„Pani Reisowa, asystentka Ojca, żona okulisty prof. Wiktora Reisa, była piękną kobietą. Zapamiętałem jej ciemne, głębokie, nieco bizantyjskie oczy. Prowadziła z Ojcem badania nad transplantacją u zwierząt zimmokrwistych – tematem – któremu Ojciec poświęcał dużo uwagi.” [37].

Małżeństwo Reisów stosunkowo często zmieniało swoje miejsce zamieszkania, gdyż w 1903 roku Wiktor Reis był zameldowany na ulicy Jagiellońskiej 17 (obecnie ulica akademika Hnatiuka), w 1911 na ul. Akademickiej 26 (obecnie prospekt Szewczenki), w 1924 na placu Akademickim 3, a w 1931 na ul. Fredry 4 we Lwowie [3, 5, 6]. W 1992 roku powstał we Lwowie pomnik oraz aleje z płytami upamiętniającymi ofiary get-

Ryc. 4. Płyta nagrobna z imieniem i nazwiskiem Wiktora oraz Karoliny Reisów, Pomnik ku czci ofiar Lwowskiego Getta (1941-1943), źródło: <http://www.miejscapamiecinarodowej.pl/index.php/zagranica/1768-lwow-pomnik-ofiar-lwowskiego-getta>

ta lwowskiego. Na jednej z płyt znajdują się nazwiska Wiktora i Karoliny Reisów (Ryc. 3, 4) [38, 39].

Mieli syna Juliana, który urodził się 29 grudnia 1910 roku. Ukończył Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie w 1934 roku i również został okulistą. Przeniósł się do Paryża, a w czasie wojny służył w armii polskiej we Francji, natomiast potem pracował w 1. Szpitalu Wojennym, gdzie poznał swoją żonę – Miriam z domu Sternbach, z którą się ożenił w 1946 roku. Natomiast Miriam, również lekarka, absolwentka Uniwersytetu Lwowskiego w 1936 roku, była żoną Bronisława Zduńskiego (od 1936 roku), który został zesłany do Komi, gdzie zmarł podczas pieszej wędrówki do Armii Polskiej gen. Władysława Andersa. Bronisław Zduński pseud. Strata, był obrońcą Lwowa z 1918 roku, działaczem Młodzieży Wszechpolskiej, dziennikarzem i poetą. NKWD aresztowało go 6.11.1939. Miriam została wywieziona 13.04.1941 roku do Kazachstanu, gdzie pracowała w kolchozie koło Semipałatyńska, a po amnestii dotarła do armii generała Andersa, gdzie służyła w 5. Kompanii Pomocniczej Służby Kobiet 5. Dywizji Kresowej, a następnie w 1. Szpitalu Wojennym. Została zdemobilizowana w randze kapitana. Rok po ślubie Reisowie wyjechali razem do Londynu, gdzie pracowali jako lekarze i pozostali tam aż do śmierci. Julian zmarł 29.04.2002 roku, a Miriam 30.05.2005 roku [2, 24, 40].

Analiza dorobku naukowego

Okulistyka

Artykuły naukowe Reisa obejmowały zagadnienia chorób zakaźnych, urazów, nowotworów oczu oraz badania refrakcji. Wiele ze swoich doniesień publikował zarówno w języku polskim oraz w języku obcym, zwykle niemieckim lub francuskim. Jego prace okulistycz-

ne, choć prezentowane na kongresach krajowych i zagranicznych, nie obejmowały zagadnień o wyjątkowym charakterze dla rozwoju ówczesnej wiedzy medycznej. Analizie poddano cały dorobek okulistyczny, jednak wiele zagadnień klinicznych się zdezaktualizowało i nie zasługuje obecnie na omówienie. Wybrano dlatego najciekawsze i najbardziej wartościowe pozycje jego dorobku do dalszego przedstawienia.

Jaglica stanowiła temat licznych publikacji początków XX wieku. Praca Reisa na ten temat z 1907 roku przedstawia ówczesny stan poglądów na temat tego schorzenia z najbardziej aktualnym wprowadzeniem historycznym dotyczącym również polskich dokonań w tym zakresie, w tym badań Kazimierza Noiszewskiego (1859-1930) z 1891 roku. Autor wspominał o świeżym, bo opisanym właśnie w 1907 roku, odkryciu przez Stanisława von Prowazeka (1875-1915) i Ludwiga Halberstädtera (1876-1949) na temat „*zawartościach komórkowych pasożytniczej natury przy jaglicy*”, którzy zaliczyli je do pierwotniaków (chlamydozoa) [41]. W kolejnej pracy na ten temat z 1927 roku Reis dodał jeszcze opis historyczny jaglicy i jej diagnostyki różnicowej [42].

W artykule z 1910 roku przedstawił Reis sprawozdanie z działalności kliniki okulistycznej we Lwowie w latach 1907-1909. Zwrócił uwagę, iż na terenie Galicji poza dwiema klinikami uniwersyteckimi znajdowały się oddziały okulistyczne w Rzeszowie oraz czynni okuliści w szpitalach w Stanisławowie, Przemyślu i Kołomyi [43]. Sprawozdania statystyczne omawiające różne aspekty organizacyjne i medyczne stanowią ciągle ważne źródło wiedzy na temat stanu ówczesnej okulistyki.

Artykuł Reisa z 1913 roku dotyczący higieny oka pozostaje w wielu aspektach aktualny. Przedstawił w nim problem urazów oka w miejscach pracy, których można by zapobiec poprzez stosowanie okularów ochronnych. W drugiej części artykułu omówił problem krótkowzroczności (zwanej krótkowidztwem) u dzieci na podstawie prac Franciscusa Corneliusa Dondersa (1818-1889), Carla Ferdinanda von Arlta (1812-1887) oraz Hermanna Cohna (1838-1906). Wg Dondersa i Arlta krótkowzroczność dziedziczna bywa jako predyspozycja, która następnie poddawana jest wpływom środowiskowym. Reis przytacza jako najbardziej prawdopodobną „*teorię pracy z bliska*”, jako że „*praca z bliska przy spuszczonej głowie i złym oświetleniu musi zgubne wyrzucić skutki*”. Ponadto dodaje, że „*oko krótkowidzące w znacznym stopniu usposabiać może do wystąpienia nawet ciężkich powikłań jako ode-
rwanie siatkówki (...)*” [44].

Ryc. 5. Płyta nagrobna Salvina d'Armato, źródło: <https://brunelleschi.mss.fi.it/itineraries/image/img32177.html>

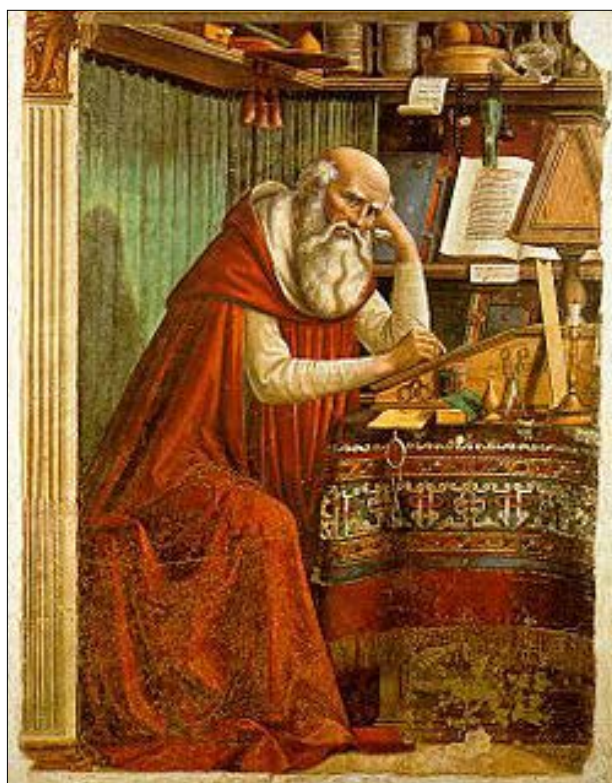

Ryc. 6. Leon X, Rafael, 1518,
źródło: <https://smarthistory.org/raphael-pope-leo-x/>

W pracy z 1923 roku Reis omówił sposoby oświetlania siatkówki podczas badania dna oka oraz bardzo szczegółowo omówił zagadnienie zasadności stosowania terminu plamka żółta na podstawie badań drugiej połowy XIX wieku i początku XX wieku, a w szczególności badań Jamesa Clerka Maxwella (1831-1879), Alvara Gullstranda (1862-1930) oraz Friedricha Dimmera (1858-1926) [45].

Reis został sekretarzem II Zjazdu Okulistów Polskich w Lwowie w 1924 roku. Przypomnił tam swoją oryginalną pracę na temat rogówki olbrzymiej, która po raz pierwszy opublikował w 1920 roku po francusku w Archives d'Ophthalmologie [46], a potem po niemiecku w 1921 roku w Zentralblatt für die gesamte Ophthalmologie und ihre Grenzgebiete. Ponadto na konferencji przedstawił prace pt. *Badanie anatomiczne tzw. «późnego zakażenia» po trepanacji Elliota* [47].

W artykule z 1937 roku omówił zasady nowej metody wykonywania skiaskopii, tzw. skiaskopii dynamicznej. We wstępie tego artykułu omówił również specyfikę zawodu optometrysty w USA oraz pojawiające się ówczesnie w Polsce napięcia między lekarzami i optykami w zakresie doboru korekcji wad wzroku. Jak podaje Reis: „Zagadnienie doboru szkieł było także i u nas poruszone przez Naroga (1891-1969) na zjeździe okuli-

Ryc. 7. Święty Hieronim w swojej pracowni, Domenico Ghirlandaio, Fresk w kościele Wszystkich Świętych we Florencji, 1480,
źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ty_Hieronim_w_pracowni_\(obraz_Jana_van_Eycka\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ty_Hieronim_w_pracowni_(obraz_Jana_van_Eycka))

stów polskich w Krakowie w r. 1931 i wówczas w dyskusji wyłoniła się kwestia do jakich granic posunąć należy czynności optyków przy samodzielnym doborze szkieł. Na ogół zgodzono się na to, że jest niedopuszczalnym by optycy ogłaszali się w dziennikach jako specjaliści w doborze okularów a uchwała ta chroniona jest zarządzeniem Ministerstwa Opieki Społecznej z dnia 13 lutego 1936 r. uznającym, że badania i określenie wad wzroku oraz udzielanie wskazań do używania szkieł przy schorzeniach oczu uważać trzeba za czynności wchodzące w zakres praktyki lekarskiej” [48].

Prace historyczne

Reis badał i opisywał zagadnienia z zakresu historii okulistyki i historii sztuki. W 1906 roku opisał swoje spostrzeżenia dotyczące występowania w sztuce motywów okulistycznych, w tym szczególnie okularów. Omówił książkę Jean-Martina Charcota (1825-1893) i Paula Richera (1849-1933) [49], w której przedstawili oni neurologiczne podstawy dla różnych grymasów, wyrazów twarzy i postaw postaci występujących w dziełach sztuki, w tym szczególnie znanych obrazach i rzeźbach. [50-53]. W dalszej części Reis omówił różne wczesne opisy okularów, w tym powołał się na inskrypcję nagrobną Salvina d'Armato zmarłego w 1313 r.,

wg której to on był wynalazcą okularów (Ryc. 5). Jak się jednak później okazało (Reis o tym nie wiedział) płyta ta powstała w znacznie późniejszym okresie i informacja ta była nieprawdziwa [54, 55]. Następnie Reis zwrócił uwagę na rzadkie występowanie okularów w sztuce Odrodzenia. Tłumaczył to ich rzadkim stosowaniem, ponieważ

lekarze ówczesni uważali *dobór okularów za coś niehonorowego*. Ponadto miały wysoką cenę oraz masywną i trudną w użytkowaniu konstrukcję. Wyjątkami wg Reisa były wizerunek papieża Leona X (1475-1521) trzymającego w ręku soczewkę, namalowany przez Rafaela w 1518 roku (Ryc. 6) oraz dwa freski znajdujące się w kościołach we Florencji – oba autorstwa Domenico Ghirlandaio (1449-1494) z lat 1480-1485 (Ryc. 7, 8). Reis zwrócił również uwagę na zjawisko anachronizmu historycznego na niektórych obrazach, gdzie postacie biblijne przedstawiane są w okularach, jak np. na poliptyku Niccolò di Liberatore (zwanego także Nicolò Alunno; 1430-1502) pt. *Koronowanie Maryi Dziewicy* z 1466 roku (Ryc. 9). W drugiej części artykułu Reis omówił ówczesne piśmiennictwo dotyczące przedstawiania oczu w malarstwie i rzeźbie, ze szczególnym uwzględnieniem kształtu źrenicy (Ryc. 10) [50, 51].

Tematykę historii okularów Reis kontynuował jeszcze w pracy z 1934 roku [56]. Wspomina w niej najdawniejsze opisy okularów. Są to m.in. notatka z 1282 roku w archiwum opactwa St. Bavon lez-Gand, iż ksiądz Nicolas Billet korzystał z okularów podczas pod-

Ryc. 8. Śmierć Franciszka (Historie św. Franciszka), Domenico Ghirlandaio, Fresk w kaplicy Sassetiego w bazylice Świętej Trójcy we Florencji, 1483-85, źródło: <http://www.travelingintuscany.com/art/ghirlandaio/sassetichapel.htm>

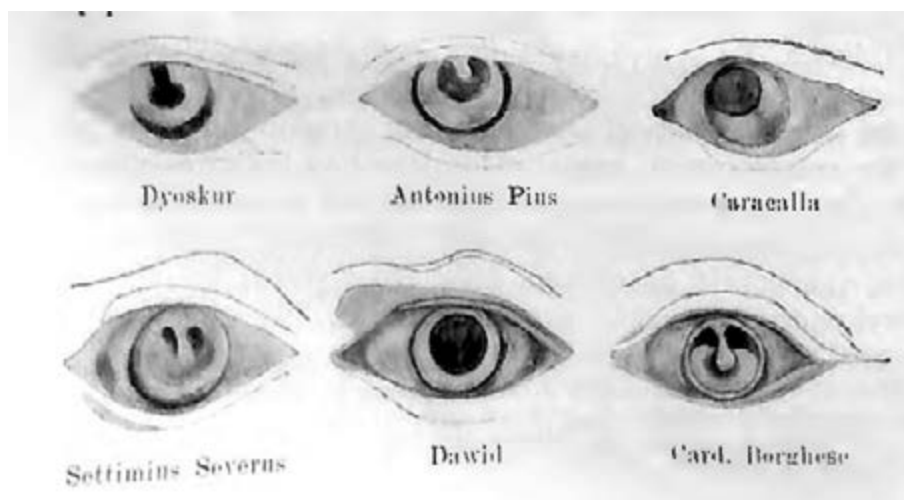
pisywania kontraktu między opactwem i gminą. Kolejny to włoski manuskrypt z 1299 roku napisany przez florentczyka Sandro di Popozzo zawierający następujący tekst: „*Lata mnie tak przygnębiły, że bez szkiele zwanych okularami, nie byłbym w stanie ani czytać, ani pisać. Szkła te niedawno wynaleziono dla wygody biednych starców, gdy stają się słabowidzącymi*”. W dalszej części pracy Reis omówił jeszcze kilka dawnych opisów okularów, w tym rękopis z klasztoru św. Katarzyny w Pizie, Giordano da Rivalto z 1305 roku, Bernarda de Gordon z Montpellier w *Lilium medicum* z 1305 roku, w chirurgii Gwidona de Chauliac z roku 1363 roku oraz Jeana Brisebarre w poemacie *L'Escole de Foy* z 1327 roku [56].

W kolejnej pracy Reis przedstawił wyniki swoich badań dotyczących przedstawienia w sztuce postaci diabła w okularach, o co został poproszony przez komitet organizacyjny Międzynarodowego Kongresu Okulistycznego w Amsterdamie w 1929 roku [57]. Wyniki miały być przedstawione podczas towarzyszącej kongresowi wystawie okularów. Wynikiem tej pracy było zidentyfikowanie 12 postaci diabła w okularach w malarstwie oraz 1 w rzeźbie. Do najstarszych należy ilustracja do rozprawy Jakuba z Ancharano (1349-1417) pt. *Consolatio peccatorum, seu Processus Luciferi contra Jesum Christum* (Ryc. 11). Nieco późniejsza była praca Willema Isaacsza van Swanenburga (1580-1612) z 1609 r. pt. *Od alegorii niewłaściwego użytkowania dóbr ziemskich*. Szatan maluje bogactwo w sercu mężczyzny. (Ryc. 12) Reis dalej podał, że w poprzedniej pracy zebrał dziewięć postaci, głównie apostołów, przedstawionych w okularach w rzeźbie, jednak

Ryc. 9. Koronowanie Maryi Dziewicy, polipptyk, Niccolò di Liberatore (zwany także Nicolò Alunno), 1466, źródło: Muzeum Watykańskie

prof. Karl Richard Greff (1862-

Ryc. 10. Kształty źrenicy w rzeźbach antycznych, źródło: Reis W., Spozrzeżenia z dziedziny okulistyki w sztuce włoskiej, Lwowski Tygodnik Lekarski 1906; 7-8: 85-87, 99-101

1938) – zgromadził ich około 50 [58]. Następnie Reis zwrócił uwagę, na fakt iż diabeł w sztuce bardzo rzadko występuje w okularach. Dodał przy tym iż udało mu się, podczas pobytu w 1915 roku w zakonie benedyktynów w Admont w Austrii, znaleźć wyjątkową rzeźbę diabła w okularach. Tam też w bibliotece znajduje się cykl rzeźb Josefa Stammela (1695–1765) z 1760 roku przedstawiający *Śmierć, Sąd Ostateczny, Niebo i Piekło*. W rzeźbie *Sąd Ostateczny* u stóp Chrystusa znajduje się

diabeł w okularach z księgą i z piórem w ręku. (Ryc. 13) [57].

W 1907 roku Reis przytoczył wiele ważnych faktów nt. życia Albrechta von Graefego (1828-1870) na podstawie książki Juliusa Hirschberga (1843-1925) [59].

Kolejna ciekawa praca historyczna Reisa dotyczyła historii operacji zaćmy [60]. Przedstawił w niej rozwój wiedzy nt. natury zaćmy od starożytności do 18 wieku. Szczególną rolę w upowszechnianiu wiedzy nt. soczew-

Ryc. 11. Litigatio Christi cum Belial, Jacobi de Ancharano (alias de Teramo), źródło: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 48, <https://daten.digital-sammlungen.de/~db/0008/bsb00089714/images/index.html?seite=271&fip=193.174.98.30>

Ryc. 12. Od alegorii niewłaściwego użytkowania dóbr ziemskich. Szatan maluje bogactwo w sercu mężczyzny [From Allegory of the Misuse of Worldly Property. Satan Painting Wealth on a Man's Heart], Willem Isaacs van Swanenburg, 1607 źródło: <https://emuseum.mfah.org/objects/42242/satan-painting-wealth-on-a-mans-heart;jsessionid=963987EE78A72C79AC875483C4625CE4#>

Ryc. 13. Sąd Ostateczny, Josef Stammel, 1760, Admont, Austria.
[Źródło: <https://www.stiftadmont.at/en/library/the-abbey-library/sculptures-and-reliefs/the-last-four-things/2-josef-stammel-the-four-last-things-resurrection-also-judgement>]

kowej natury zaćmy (wobec upowszechnionego przekonania, że zaćma to błonka, która z soczewką nie ma nic wspólnego) Reis przypisał obok Antoine'a Maitre-Jana (1650-1725), Jeana Méry'ego (1645-1722) oraz Charlesa de Santa-Yvesa (1667-1731), Lorenzowi Heisterowi (1683-1758), niemieckiemu chirurgowi i anatomicowi, którego okulistyczne dokonania są raczej mało znane. Przedstawia on dość szczegółowo międzynarodową polemikę na ten temat pomiędzy wyżej wymienionymi, a angielskim chirurgiem Johnem Thomasem Woolhousem (1666-1733/1734), który stał na czele grupy tradycyjnego pojmowania natury zaćmy. Wg Juliusa Hirschberga (1843-1925) słynnego niemieckiego okulisty i historyka okulistyki było to „najgwałtowniejsza i najzaciętsza walka naukowa okulistyki, walka, która przedtem, ani na szczęście później nie znalazła żadnej dorównującej – wobec której wszystkie klótnie o najlepsze postępowanie przy operacji zaćmy o najpewniejszy sposób prowadzenia cięcia w cień ustępują”. Reis przywołał liczne fragmenty z artykułów i podręczników Lorenza Heistera (1683-1758) oraz ciekawą rycinę przedstawiającą operację zaćmy (Ryc. 14). Jeden fragment z Heistera wydaje się szczególnie interesujący: „Operacja ta (operacja zaćmy) należy do najlepszych

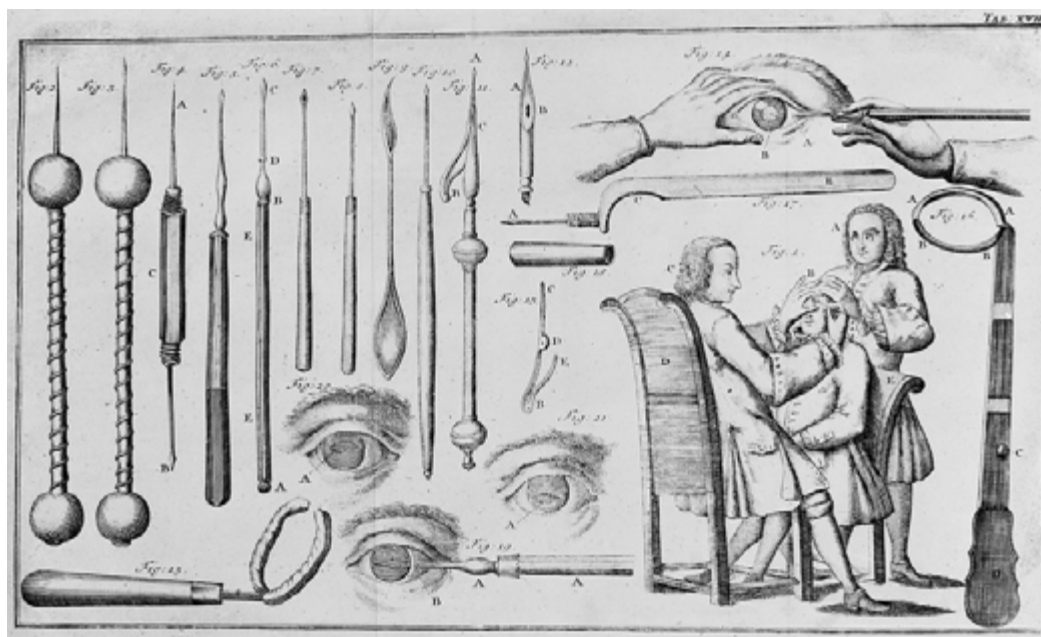
i najpożyteczniejszych operacji, za pomocą której można często w jednej minucie uczynić ślepych widzącymi; sądzę nawet, że prawie mniej niebezpieczeństwa należy się obawiać przy tej operacji, jak przy najbardziej rozpowszechnionej mianowicie upuszczaniu krwi z żyły, które przecież wykonuje każdy pomocnik balwierza. (...) Żądam, gdyż od tego zależnym jest odzyskanie wzroku, aby ten który chce operację tę wykonać, posiadał następujące przymioty:

1. aby dobrze znał budowę oka z anatomii, by niczego bezrozumie nie mógł uczynić;
2. Aby dobrze wiedział, co przy tej operacji czynić należy i jak ją wykonać oraz by przedtem widział ludzi biegle operujących;
3. Aby był nieustraszony, nie drżał, tylko pewną rękę miał i pewny wzrok;
4. Aby władał prawą i lewą ręką, gdyż na lewym oku musi się prawą, na prawym oku lewą ręką operować;
5. Żeby operacje te częściej wprzód wyćwiczył na oczach zmarłych ludzi i zwierząt, zanim zabierze się do żywych” [60, 61, 62].

W pracy z 1912 roku rozszerzył zarys historyczny o inne operacje okulistyczne [63].

Kolejny artykuł Reisa przedstawił historię badania dna oka od początków XVIII wieku po wynalazek Hermannna von Helmholtza (1821-1894) [64]. Tematyka ta została gruntownie przedstawiona w Archiwum Historii i Filozofii Medycyny w ostatnich latach [65, 66]. Jednak Reis przywołał ciekawą i mało znaną historię kardynała Crescentiusa, który miał umrzeć ze strachu po tym jak zobaczył świecące oczy psa. Choć nie udało się zweryfikować prawdziwości tego wydarzenia, było ono później opisywane, np. w poezji Roberta Browninga (1812-1889) [67]. Całą sytuację przedstawia rycina pochodząca z pracy opublikowanej w 1743 roku (Ryc. 15) [68]. Reis zwrócił uwagę, że ponieważ „iskrzące oczy psa znajdują się w tej samej linii, łączącej źródło światła z oczami kardynała”, były to odpowiednie warunki do oświetlenia dna oka i powstania odbłasku. Ponadto w dalszej części pracy Reis omówił skrótowo historię zdjęć dna oka. Zagadnienie to ciągle wymaga gruntownego opracowania [64].

W 1930 roku Reis napisał wspomnienie pośmiertne poświęcone życiu i działalności prof. Emanuela Macheka (1852-1930) [69, 70]. Jest to dość niezwykły artykuł, jako że w odróżnieniu od typowych wspomnień skupiających się zwykle na faktach biograficznych i zasługach zmarłego, Reis dokonuje dość dokładnej analizy jego dorobku klinicznego i naukowego. Dowiedzieć się można z tego artykułu wielu nieznanych powszechnie szczegółów nt. prof. Macheka, jak np. że posadę w Klinice Okulistyki prof. Lucjana Rydla (1833-1895) w Krakowie otrzymał dzięki protekcji prof. Carla Ferdynanda Arlta (1812-1887) oraz że zmarł w wyniku potrącenia przez

Ryc. 14. Operation for cataract and eye instruments, Heister L., 1757., źródło: <https://wellcomecollection.org/works/b9ehfztj>

motocykl. Reis wspomniał też o „najidealniejszej refrakcji oczu dla człowieka nauki” wg Macheka jest to krótkowzroczność nieznacznej stopnia lub średnia. Sam Machek miał wadę krótkowzroczności 4-5 D [69, 70].

W artykule opublikowanym w 1936 roku przedstawił Reis historię soczewek kontaktowych, tzw. *szkieł przyczepnych*, uwzględniając osiągnięcia Ksawerego Gałęzowskiego, pioniera stosowania opatrunkowej soczewki kontaktowej w 1886 roku. Ponadto opisał Reis

nieznaną szerzej awersję Goethego do okularów, który sam ich nie nosił (ze względu na średnią krótkowzroczność 4-6 D nie musiał ich nosić nawet w starszym wieku) i nie miał zaufania do ludzi w okularach [71].

Zakończenie

Wiktor Feliks Reis był ambitnym okulistą akademickim związanym z Lwowem, który zajmował się badaniem chorób zakaźnych oczu, urazów i nowotworów

Ryc. 15. Kardynał Crescentius i pies ze świecącymi oczami, źródło: <https://www.akg-images.de/archive/-2UMDHUNI-BQ1B.html>

oczu oraz refrakcji. Większość podejmowanych przez niego problemów okulistycznych odpowiadało ówczesnej, często dość ograniczonej wiedzy medycznej. Na podkreślenie zasługują jego prace dotyczące historii okulistyki oraz historii sztuki, które pozostają interesujące do dzisiaj

Jakub Parnas (1884-1949) na przełomie 1929 i 1930 roku, będąc wówczas dziekanem Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, wypowiedział się o pracy Wiktora Reisa w następujący sposób: „nieprzerwana i obfita praca naukowa Doc. Reisa świadczy o jego wielkim zamiłowaniu do pracy naukowej. Prace Doc. Reisa odznaczają się wzorowym stylem i wykończoną formą. Podobnie jako prelegent Dr. Reis przemawia zawsze pięknym językiem i ze swadą. Prace jego eksperymentalne i histologiczno-anatomiczne świadczą o jego gruntownej znajomości pomocniczych metod badań z działów pogranicznych, to też wyniki jakie pracami swymi osiągnął stanowią trwałe dorobek naukowy.” [3]. Wiktor Reis cieszył się popularnością jako lekarz-praktyk oraz autor ponad 100 prac naukowych [2, 4]. Jako załącznik do niniejszej publikacji dołączamy spis opublikowanych przez niego artykułów naukowych w języku polskim i obcym, do których udało nam się dotrzeć.

Spis prac Wiktora Reisa wydanych w języku polskim:

1. Reis W., *Przyczynek do kazuistyki przybłoniaków okołogałkowych (carcinoma peribulbare)*, Postęp Okulistyczny 1903; s. 166-177
2. Reis W., *O rozpoznaniu różniczkowym i wzajemnym stosunku mięsaka oka do zaniku gałki ocznej (Sarcoma oculi et phthisis bulbi)*, Postęp Okulistyczny 1903; s. 422-436
3. Reis W., *Z historii wziernika ocznego*, Przegląd Lekarski 1904; 4-5: 58-60, 76-77
4. Reis W., *Ropień blaszki sitowej nerwu ocznego jako powikłanie w przebiegu ropówki oczodołu*, Postęp Okulistyczny 1904; s. 365-376
5. Reis W., *O rzadkiej postaci schorzenia spojówki powiekowej: conjunctivitis Parinaudi*, Przegląd Lekarski 1905; 23-24: 345 – 346, 360-362
6. Reis W., *Ropne zapalenie całej gałki ocznej (panophthalmitis), ropień w mózgu i śmiertelne zapalenie opon mózgowych*, Postęp Okulistyczny 1905; s. 227-237
7. Reis W., *Nieżyt spojówki Parinauda i jego znaczenie dla histiogenezy komórek plazmatycznych*, Postęp Okulistyczny 1906; s. 39-54
8. Reis W., *Spostrzeżenia z dziedziny okulistyki w sztuce włoskiej*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1906; 7-8: 85-87, 99-101
9. Reis W., *Nauka o odporności w okulistyce*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1906; 27-30: 329-330, 343-346, 357-359, 369-371
10. Reis W., *Kilka uwag do życiorysu Albrechta Graefego*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1907; 1: 5
11. Reis W., *Gruźlica pierwotna spojówki gałkowej*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1907; 5-6: 51-53, 65-67
12. Reis W., *Wrodzony nitkowaty zrost brzegów powiekowych (Ankyloblepharon filiforme adnatum)*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1907; 17: 197-199
13. Reis W., *Anatomicznie badany przypadek wyrwania nerwu wzrokowego przy wyrwaniu gałki ocznej (Evulsio nervi optici [Salzmann] et avulsio bulbi)*, Postęp Okulistyczny 1908; s. 1-11
14. Reis W., *Uodpornienie Römera (wstrzykiwania hodowli i surowicy pneumokokowej) w przypadkach wrzodu pełzającego rogówki (ulcus serpens corneae)*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1908, 23-25: 299-300, 317-320, 331-335
15. Reis W., *Gąsienie much w oczodole wrzodziejącym wskutek raka*, Przegląd Lekarski 1908; 25: 343-344
16. Reis W., *Operacja zaćmy w pierwszej połowie XVIII. stulecia*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1909; 14-17: 163-164, 176-177, 185-186, 200-202
17. Reis W., *Twardy uszypułowany włókniak w rąbku spojówkowym*, Postęp Okulistyczny 1909; s. 143-150
18. Reis W., *O tak zwanych „ciałkach jagliczych” w świetle dotychczasowych badań nad etyologią jaglicy*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1909; 26: 308-312
19. Reis W., *Badania bakteriologiczne zapaleń spojówki, z szczególnym uwzględnieniem nieżyty, wywołanego dwuprątkiem Morax-Axenfelda*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1910; 3-5: 37-39, 51-53, 67-70 – I część pracy habilitacyjnej
20. Reis W., *Badania doświadczalne nad zachowaniem się in vitro dwuprętka Morax-Axenfelda pod wpływem rozmaitych czynników leczniczych*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1910; 36-39: 479-483, 489-494, 501-505, 513-516 – II część pracy habilitacyjnej
21. Reis W., *W sprawie wykazów statystycznych o czynności zakładów okulistycznych w Polsce*, Postęp Okulistyczny 1910; 4-5: 102-106
22. Reis W., *O zakażeniach przyrannych po operacjach ocznych (wykład habilitacyjny)*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1911; 15-16: 214-218, 228-230
23. Reis W., *W sprawie leczenia arsenobenzolem zapaleń nerwu wzrokowego*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1911; 28: 377-382
24. Reis W., *O plamach barwnikowych w bliznowatej spojówce powieki górnej przy jaglicy*, Postęp Okulistyczny 1911; 10: 259-267

25. Reis W., *Omrocisku środkowym wskutek spostrzeżenia zaćmienia słońca*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1912; 22: 404-408
26. Reis W., *Krótki zarys rozwoju chirurgii ocznej*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1912; 39-41: 646-648, 659-661, 670-672
27. Reis W., *O odczynie cysteinowym soczewek prawidłowych i chorobowo zmienionych*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1912; 4: 47-51
28. Reis W., *Określenie dojrzałości zaćmy starczej na podstawie biochemicznego odczynu soczewki*, Postęp Okulistyczny 1912; 6: 168-175
29. Reis W., *Przyczynę do muszycy oka*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1913; 11: 167-168
30. Reis W., Reisowa K., *Aparat Golgi-Kopscha i wtręty śródkomórkowe – przyczynę do histologii komórek nabłonkowych spojówki i mieszka jagliczego*, Lwowski Tygodnik Lekarski 1913; 28-29: 485-487, 501-50
31. Reis W., *Znaczenie społeczne higieny oka*, Przegląd Hygieniczny 1913; XII(4-5): 53-57, 73-78
32. Reis W., *Z okulistyki wojennej (sprawozdanie zbiorowe)*, Lekarz Wojskowy: tygodnik poświęcony medycynie wojskowej i ogólnej 1920; 43-46: 20-25
33. Reis W., *O wymiarach rogówek zwierzęcych i ich znaczeniu dla patogenezy rogówki olbrzymiej u człowieka*, Lekarz Wojskowy: tygodnik poświęcony medycynie wojskowej i ogólnej 1921; 1
34. Reis W., Sohn I., *Dwa przypadki głębokiego zapalenia rogówki wyleczone wstrzykiwaniami mleka (1. Keratitis profunda rheumatica, 2. Keratitis parenchymatosa)*, Polskie Czasopismo Lekarskie 1921; 4: 56-58
35. Reis W., *O epidemii egipskiego zapalenia oczu w wojsku powstańcem 1830 roku*, Polska Gazeta Lekarska 1922; 23: 482
36. Reis W., *O plamce żółtej siatkówki i jej badaniu w świetle bezczterwiennem*, Polska Gazeta Lekarska 1923; 4: 56-60
37. Reis W., *Sposób szybkiego rozpoznawania wtrętów komórkowych przy jaglicy*, Polska Gazeta Lekarska 1923; 24: 431-432
38. Reis W., Rothfeld J., *O błędnikowych odruchach ocznych w przypadku wrodzonego, obustronnego, niepełnego porażenia zewnętrznych mięśni ocznych*, Polska Gazeta Lekarska 1923; 36: 649-650
39. Reis W., *Choroby zakaźne oczu [w:] Podręcznik chorób zakaźnych Zeszyt VIII*, Wydawnictwa Lekarskie Książnicy Polskiej T. N. S. W. 1923; s. 263-300
40. Reis W., Mikulińska J., *Odzyskanie wzroku w późnym wieku u dwóch ślepych od urodzenia*, Polska Gazeta Lekarska 1924; 5-6: 53-55
41. Reis W., *Sprawozdanie komitetu organizującego II zjazd Okulistów Polskich we Lwowie*, Klinika Oczna 1924; 3-4: 97-147
42. Reis W., *O rozpoznaniu różniczkowym jaglicy w przebiegu wieków*, Polska Gazeta Lekarska 1926; 5-6: 74-76, 93-95
43. Reis W., *Anatomicznie badany przypadek pęknięcia i zdwojenia rogówki w następstwie urazu*, Klinika Oczna 1926; 1: 37-42
44. Grafowa K., Reis W., *Przyczynę do histopatologii śródpochewkowych guzów naczyniowych nerwu wzrokowego (Haemangioma sarcomatosum)*, Klinika Oczna 1929; 3-4: 141-146
45. Reis W., *Pęcherzyki gazu w przedniej komórce oka – nowy objaw rozpoznania różniczkowego przerzutowego zapalenia całej gałki ocznej na tle prątka okrężnicy przy cukrzycy*, Polska Gazeta Lekarska 1930; 29-30: 570-571
46. Reis W., III. *Ogólno słowiański zjazd lekarski w Splicie (Dalmacja) w dniach 4-8 października 1930 roku*, Polska Gazeta Lekarska 1930; 47: 932-933
47. Reis W., *Prof. Dr. Emanuel Machek. Wspomnienie pośmiertne*, Klinika Oczna 1930; 3-4: 129-140
48. Reis W., Rothfeld J., *Tuberkulidy nerwu wzrokowego jako powikłanie sarkoidów skórnych*, Klinika Oczna 1932; 1: 16-27
49. Reis W., *Siatkówkowe tętno a ucisk śródczaszkowy*, Polska Gazeta Lekarska 1932; 43: 781-783
50. Reis W., *Wrażenia z IX Międzynarodowego Zjazdu Historyków Medycyny w Bukareszcie (10-18 września 1932)*, Polska Gazeta Lekarska 1932; 50: 923-925
51. Reis W., *Djabęł w okularach*, Klinika Oczna 1932; 2: 172-178
52. Reis W., *O krwotokach przygodnych po operacjach ocznych*, Klinika Oczna 1934; 1: 73-80
53. Reis W., *O nieznanym dotąd zabytku literatury z XIV w., dotyczącego okularów*, Klinika Oczna 1934; 303-307
54. Reis W., *Trójjoki i trójoczne okulary*, Klinika Oczna 1935; 2: 369-372
55. Reis W., *VI Zjazd Okulistów Polskich w Wilnie (26-29 czerwca 1935)*, Polska Gazeta Lekarska 1935; 51: 933-935
56. Reis W., *Z historii okularów i nowoczesnych szkieł przyczepnych*, Klinika Oczna 1936; 6: 774-783
57. Reis W., *Uwagi o skiaskopii dynamicznej*, Klinika Oczna 1937; 6: 659-670
58. Reis W., *Przedstawienie oka w sztuce ekspresjonistycznej*, Klinika Oczna 1937; 2-3: 254-261
59. Reis W., *XV Międzynarodowy Zjazd Okulistyczny w Kairze (8-14 grudnia 1937)*, Polska Gazeta Lekarska 1938; 20-21: 404-407, 424-427

Spis prac Wiktora Reisa opublikowanych zagranicą:

1. Reis W., *Ein Beitrag zur Kazuistik der peribulbären Carcinome*, Archiv für Augenheilkunde 1903; 48(3): 255
2. Reis W., *Zur differentialdiagnose der mit Phthisis bulbi kombinierten Sarkome*, Archiv für Augenheilkunde 1904; 50: 20
3. Reis W., *Ein Abscess in der Lamina cribrosa des Sehnerven als Komplikation im Verlaufe einer Orbitalphlegmone*, Graefe's Archiv für Ophthalmologie 1904; 59(1): 155-165
4. Reis W., *Ein Fall von Panophthalmie mit Gehirnabscess und tödlicher Meningitis*, Archiv für Augenheilkunde 1905; 53: 160-170
5. Reis W., *Über die Parinaudsche Conjunctivitis, zugleich ein Beitrag zur Plasmazellenfrage*, Graefe's Archiv für Ophthalmologie 1906; 63(1): 46-68
6. Reis W., *Quelques observations oculistiques dans l'art Italien*, Nouvelle Iconographie de la Salpêtrière 1906; 19: 120-127
7. Reis W., *Die Immunitätslehre in der Augenheilkunde*, Wiener Klinische Wochenschrift 1906; XIX (29): 887-894
8. Reis W., *Primäre Tuberkulose der Conjunctiva bulbi*, Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1907; 45: 158
9. Reis W., *Ankyloblepharon filiforme adnatum*, Archiv für Augenheilkunde 1907; 58: 283-289
10. Reis W., *Ein anatomisch untersuchter Fall von Evulsio nervi optici (Salzmann) bei Avulsio bulbi*, Graefe's Archiv für Ophthalmologie 1908; 67(2): 360-369
11. Reis W., *Das Römersche Immunisierungsverfahren (Injektionen von Pneumokokkenkultur und Pneumokokkenserum) in Fällen von Ulcus serpens corneae*, Wiener Klinische Wochenschrift 1908; XXI(27): 978-983
12. Reis W., *Fliegenlarven in einer durch Karzinom exulzerierten Augenhöhle*, Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1908; 46(6): 66-71
13. Reis W., *Ein hartes gestieltes Fibrom am Limbus conjunctivae*, Archiv für Augenheilkunde 1909; 64: 141
14. Reis W., *Die sogenannten Trachomkörperchen vom Standpunkte der bisherigen Forschungen über die Aetiology des Trachoms*, Wiener Klinische Wochenschrift 1909; XXII(25): 889-892
15. Reis W., *Klinische und experimentelle Untersuchungen über den Morax-Axenfeldschen Diplobacillus*, Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1910; 48(10): 460, 529 – praca habilitacyjna
Bakteriologische Untersuchungen der Bindehautentzündungen, mit besonderer Berücksichtigung der Morax-Axenfeldschen Diplobazillenkonjunktivitis; s. 460
Experimentelle Untersuchungen über das Verhalten in vitro des Morax-Axenfeldschen Diplobazillus unter dem Einfluss verschiedener therapeutischer Faktoren; s. 529
16. Reis W., *Über die Cysteinreaktion der normalen und pathologisch veränderten Linsen*, Graefe's Archiv für Ophthalmologie 1912; 80(3): 588-598
17. Reis W., *Die Bestimmung der Reife des Alterstars auf Grund biochemischer Reaktion der Linse*, Archiv für Augenheilkunde 1912; 72
18. Reis W., *Über Pigmentflecke in der Bindehaut des Oberlides bei Narbentrachom*, Archiv für Augenheilkunde 1912; 70: 423
19. Reis W., *Ein Beitrag zur Ophthalmomyiasis*, Wiener Klinische Wochenschrift 1913; XXVI(22): 889-891
20. Reis W., Reisowa K., *Der Apparat von Golgi-Kopsch und die intracellulären Einschlusskörper. — Ein Beitrag zur Histologie der Bindehautepithelien und des trachomatösen Follikels*, Graefe's Archiv für Ophthalmologie 1913; 86(1): 122-135
21. Reis W., *Sur la mégalocornée. Essais d'explication pathogénique*, Archives d'Ophthalmologie 1920; 37(10): 577
22. Reis W., Rothfeld J., *Über vestibuläre Augenreflexe in einem Falle von kongenitaler beiderseitiger inkompletter Ophthalmoplegie der äußeren Augenmuskeln*, Graefe's Archiv für Ophthalmologie 1923; 111(1-2): 153-158
23. Reis W., *Bemerkungen zur Arbeit des Dr. R. Friede: "Zur Klinik der Megalocornea"*, Graefe's Archiv für Ophthalmologie 1924; 113(1-2): 237-238
24. Reis W., *Examen anatomo-pathologique d'un cas de rupture et de plicature traumatique de la cornée*, Archives d'Ophthalmologie 1926; 43(9): 544-550
25. Reis W., *Ein Beitrag zur Brillendarstellung in der Skulptur: Der Teufel mit Brille*, Archiv für Augenheilkunde 1927; 98(1/2): 192-199
26. Reis W., *Gasbläschen in der Vorderkammer – ein neues differentialdiagnostisches Kennzeichen der metastatischen Coliendophthalmie bei Diabetes*, Klinische Monatsblätter für Augenheilkunde 1929; 83: 784-787
27. Grafowa K., Reis W., *Ein Beitrag zur Histopathologie der intraduralen Gefäßtumoren des Sehnerven (Haemangioma sarcomatosum)*, Zeitschrift für Augenheilkunde 1930; 70(3): 163-171
28. Reis W., *Prof. Dr. Emanuel Machek*, Zeitschrift für Augenheilkunde 1931; 73(6): 398-400
29. Reis W., Rothfeld J., *Tuberkulide des Sehnerven als Komplikation von Hautsarkoiden vom Typus Darier-Roussy*, Graefe's Archiv für Ophthalmologie 1931; 126(3): 357-366
30. Reis W., *Der Netzhautvenenpuls und der intrakranielle Druck*, Zeitschrift für Augenheilkunde 1932; 78(1-2): 47-54
31. Reis W., *Die Darstellung des Auges in der expressionistischen Kunst*, Zeitschrift für Augenheilkunde 1937; 92(3-4): 158-167

Spis rycin

Ryc. 1. Ex Libris: Wiktor Feliks Reis, Bianca M., 1907, źródło: zdigitalizowane materiały Biblioteki Narodowej w serwisie Polona

Ryc. 2. Wiktor Reis z żoną (fragment zdjęcia zbiorowego – Ryc.2)

Ryc.2. Grupa z XI Zjazdu Okulistów Polskich we Lwowie, 1924. Źródło: Melanowski WH. Rys dziejów okulistyki w Polsce. Warszawa 1948.

Ryc. 3. Płyta nagrobna z imieniem i nazwiskiem Wiktora oraz Karoliny Reisów, Pomnik ku czci ofiar Lwowskiego Getta (1941-1943), źródło: <https://lia.lvivcenter.org/pl/objects/memorial-lviv-ghetto/>

Ryc. 4. Płyta nagrobna z imieniem i nazwiskiem Wiktora oraz Karoliny Reisów, Pomnik ku czci ofiar Lwowskiego Getta (1941-1943), źródło: <http://www.miejscapamiecinarodowej.pl/index.php/zagranica/1768-lwow-pomnik-ofiar-lwowskiego-getta>

Ryc. 5. Płyta nagrobna Salvina d'Armato, źródło: <https://brunelleschi.imss.fi.it/itineraries/image/img32177.html>

Ryc. 6. Leon X, Rafael, 1518, źródło: <https://smarthistory.org/raphael-pope-leo-x/>

Ryc. 7. Święty Hieronim w swojej pracowni, Domenico Ghirlandaio, Fresk w kościele Wszystkich Świętych we Florencji, 1480, źródło: [https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ty_Hieronim_w_pracowni_\(obraz_Jana_van_Eycka\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ty_Hieronim_w_pracowni_(obraz_Jana_van_Eycka))

Ryc. 8. Śmierć Franciszka (Historie św. Franciszka), Domenico Ghirlandaio, Fresk w kaplicy Sassetiego w bazylice Świętej Trójcy we Florencji, 1483-85, źródło: <http://www.travelingintuscany.com/art/ghirlandaio/sassetichapel.htm>

Ryc. 9. Koronowanie Maryi Dziewicy, polptyk, Niccolò di Liberatore (zwany także Nicolò Alunno), 1466, źródło: Muzeum Watykańskie

Ryc. 10. Kształty źrenic w rzeźbach antycznych, źródło: Reis W., Spostrzeżenia z dziedziny okulistyki w sztuce włoskiej, Lwowski Tygodnik Lekarski 1906; 7-8: 85-87, 99-101,

Ryc. 11. Litigatio Christi cum Belial, Jacobi de Ancharano (alias de Teramo), źródło: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 48,

<https://daten.digital-e-sammlungen.de/~db/0008/bso0089714/images/index.html?seite=271&fip=193.174.98.30>

Ryc. 12. Od alegorii niewłaściwego użytkowania dóbr ziemskich. Szatan maluje bogactwo w sercu mężczyzny [From Allegory of the Misuse of Worldly Property. Satan Painting Wealth on a Man's Heart], Willem Isaacs van Swanenburg, 1607 źródło: <https://emuseum.mfah.org/objects/42242/satan-painting-wealth-on-a-mans->

[heart;jsessionid=963987EE78A72C79AC875483C4625CE4#](https://emuseum.mfah.org/objects/42242/satan-painting-wealth-on-a-mans-heart;jsessionid=963987EE78A72C79AC875483C4625CE4#)

Ryc. 13. Sąd Ostateczny, Josef Stammel, 1760, Admont, Austria. [Źródło: <https://www.stiftadmont.at/en/library/the-abbey-library/sculptures-and-reliefs/the-last-four-things/2-josef-stammel-the-four-last-things-resurrection-also-judgement>

Ryc. 14. Operation for cataract and eye instruments, Heister L., 1757., źródło: <https://wellcomecollection.org/works/b9ehf2tj>

Ryc. 15. Kardynał Crescentius i pies ze świecącymi oczami, źródło: <https://www.akg-images.de/archive/-2UMDHUNIBQ1B.html>

Piśmiennictwo

[1] Stopka K. i wsp., Reiss [Reis] *Wiktor Feliks*, [w:] *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae in saeculis XVIII-XX Tomus III: 1850/51-1917/18 R*, Z prac Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria C, część 6, Księgarnia Akademicka (Kraków) 2013

[2] Brzozowski S., *Wiktor Feliks Reis*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław 1989; XXXI: 29-30

[3] *Akta osobowe Wiktora Reissa z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, Archiwum Akt Nowych, 5315

[4] Pietrusza J., Wyszynska A., *Reis Wiktor Feliks (1875-1943)*, [w:] *Wychowankowie Uniwersytetu Jagiellońskiego – ofiary II wojny światowej (1939-1945): biogramy: praca zbiorowa*, Stowarzyszenie Absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zarząd Główny 1995 i.e. 1996, 1:156-157

[5] *Akta osobowe Wiktora Reisa*, Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, 26/5/1608

[6] *Skład Uniwersytetu i spis wykładów Uniwersytetu Lwowskiego 1876-1939*, Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa [źródło: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=37047&tab=3>]

[7] Harasym Z., *Bożena Michalik (1907-1995)*, Związek Polskich Artystów Fotografików Okręg Dolnośląski 2014 [źródło: <http://www.zpafwroclaw.pl/members.php?type=2&id=2>]

[8] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1904; s. 384

[9] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1905; s. 33-35, 175-177

[10] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1906; s. 31-33, 160-161, 165-166, 217-218, 295-297, 362-363

[11] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1907; s. 17-21, 132-134, 147-149, 314-318, 357-360, 423-424

[12] Reis W. (*Odcinek*), *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1907; 41: 583-584

- [13] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1908; s. 26-30, 149-152, 264-267, 270-272,
- [14] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1908; 16: 214-215
- [15] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1909; nr. 1, 2 i 3, 10, 11
- [16] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1910; s. 114-119, 269-274
- [17] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1911; s. 10-16, 67-70
- [18] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1912; s. 14-20, 204-207
- [19] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1912; 24, 43: 450-451, 705
- [20] Reis W. (*Streszczenia*), *Postęp Okulistyczny* 1913; s. 66-68, 224-232
- [21] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1914; 28: 415-416
- [22] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1920; 3, 11: 33-34, 110
- [23] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1921; 3, 5, 7: 29, 50, 69-70
- [24] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Polskie Czasopismo Lekarskie* 1921; 3, 5, 16: 47, 82-83, 167-168
- [25] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Polska Gazeta Lekarska* 1922; 14/15: 290
- [26] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Polska Gazeta Lekarska* 1922; 17: 341
- [27] Reis W. (*Przegląd piśmiennictwa*), *Polska Gazeta Lekarska* 1922; 29: 598
- [28] Reis W. (*Oceny i sprawozdania*), *Polska Gazeta Lekarska* 1923; 24: 432
- [29] Reis W. (*Oceny i sprawozdania*), *Polska Gazeta Lekarska* 1925; 4: 91-92
- [30] Reis W. (*Oceny*), *Polska Gazeta Lekarska* 1927; 4: 73-74
- [31] Reis W. (*Oceny i sprawozdania*), *Polska Gazeta Lekarska* 1932; 8, 13: 147, 245
- [32] Reis W. (*Oceny*), *Polska Gazeta Lekarska* 1934; 16: 304-305
- [33] Reis W. (*Oceny i sprawozdania*), *Polska Gazeta Lekarska* 1936; 26: 498
- [34] Solarewicz A., *Nauczyciel nas wszystkich. Wspomnienie pośmiertne*, *Medium: Gazeta Dolnośląskiej Izby Lekarskiej* 2016; 3(308): 34-36
- [35] Brzozowski S., *Karolina Reisowa* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław 1989; XXXI: 34-35
- [36] Hahn W., *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego (1898/9-1909/10)*, *Senat Akademicki C. K. Uniwersytetu Lwowskiego* 1912; II: 383-384, 535
- [37] Stuchly Z., *Część III „Pracownia”* [w:] *Zwyciężyć tyfus – Instytut Rudolfa Weigla we Lwowie. Dokumenty i wspomnienia*, Wydawnictwo Sudety, Wrocław 2001
- [38] Źródło: <http://www.miejscapamiecinarodowej.pl/index.php/zagranica/1768-lwow-pomnik-ofiar-lwowskiego-getta>
- [39] Źródło: <https://lia.lvivcenter.org/pl/objects/memorial-lviv-ghetto/>
- [40] Kłańska M., *Herman Sternbach* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Warszawa; Kraków 2005; XLIII: 471-473
- [41] Reis W., *O tak zwanych „ciałkach jagliczych” w świetle dotychczasowych badań nad etyologią jaglicy*, *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1909; 26: 308-312
- [42] Reis W., *O rozpoznaniu różniczkowym jaglicy w przebiegu wieków*, *Polska Gazeta Lekarska* 1926; 5-6: 74-76, 93-95
- [43] Reis W., *W sprawie wykazów statystycznych o czynności zakładów okulistycznych w Polsce*, *Postęp Okulistyczny* 1910; 4-5: 102-106
- [44] Reis W., *Znaczenie społeczne higieny oka*, *Przegląd Hygieniczny* 1913; XII(4-5): 53-57, 73-78
- [45] Reis W., *O plamce żółtej siatkówki i jej badaniu w świetle bezczerniennem*, *Polska Gazeta Lekarska* 1923; 4: 56-60
- [46] Reis W., *Sur la mégalocornée. Essais d'explication pathogénique*, *Archives d'Ophthalmologie* 1920; 37(10): 577
- [47] Reis W., *Sprawozdanie komitetu organizującego II zjazd Okulistów Polskich we Lwowie*, *Klinika Oczna* 1924; 3-4: 97-147
- [48] Reis W., *Uwagi o skiaskopii dynamicznej*, *Klinika Oczna* 1937; 6: 659-670
- [49] Charcot JM, Richer P., *Les difformes et les malades dans l'Art*, Paris: Lecrosnier et Babé; 1889
- [50] Reis W., *Spostrzeżenia z dziedziny okulistyki w sztuce włoskiej*, *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1906; 7-8: 85-87, 99-101
- [51] Reis W., *Quelques observations oculistiques dans l'art Italien*, *Nouvelle Iconographie de la Salpêtrière* 1906; 19: 120-127
- [52] Reis W., *Przedstawienie oka w sztuce ekspresjonistycznej*, *Klinika Oczna* 1937; 2-3: 254-261
- [53] Reis W., *Die Darstellung des Auges in der expressionistischen Kunst*, *Zeitschrift für Augenheilkunde* 1937; 92(3-4): 158-167
- [54] Rosen E., *The invention of eyeglasses. I*, *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 1956 Jan; 11(1): 13-46
- [55] Rosen E., *The invention of eyeglasses. II*, *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 1956 Apr; 11(2): 183-218

- [56] Reis W., *O nieznanym dotąd zabytku literatury z XIV w., dotyczącego okularów*, *Klinika Oczna* 1934; s. 303-307
- [57] Reis W., *Djabel w okularach*, *Klinika Oczna* 1932; 2: 172-178
- [58] Reis W., *Ein Beitrag zur Brillendarstellung in der Skulptur: Der Teufel mit Brille*, *Archiv für Augenheilkunde* 1927; 98(1/2): 192-199
- [59] Reis W., *Kilka uwag do życiorysu Albrechta Graefego*, *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1907; 1: 5
- [60] Reis W., *Operacja zaćmy w pierwszej połowie XVIII. stulecia*, *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1909; 14-17: 163-164, 176-177, 185-186, 200-202
- [61] Heister L., *De cataracta, glaucomate et amaurosi tractatio in qua multae novae opiniones & inventa contra vulgatas medicorum, chirurgorum, philosophorum nec non mathematicorum sententias continentur*, Altdorf, J. G. Kohles, 1713.
- [62] Heister, L., *A general system of surgery in three parts... "Of suffusions or cataracts"*, London: Printed for W. Innys at the West-End of St. Paul's, 1743
- [63] Reis W., *Krótki zarys rozwoju chirurgii ocznej*, *Lwowski Tygodnik Lekarski* 1912; 39-41: 646-648, 659-661, 670-672
- [64] Reis W., *Z historyi wziernika ocznego*, *Przegląd Lekarski* 1904; 4-5: 58-60, 76-77
- [65] Heitz RF., *The Earliest Visualizations of the Living Eye's Fundus by Immersion in Water*, *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* 2012; 75: 11-15.
- [66] Grzybowski A, Pietrzak K. *190-lecie wydania Rozprawy o badaniu fizjologicznym organu wzroku i systemu skórniego (Wrocław 1823) Jana Evangelisty Purkiniego (1787-1869)*. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* 2013; 76(2): 9-15
- [67] Richard S. Kennedy, Donald S. Hair, *The Dramatic Imagination of Robert Browning: A Literary Life*, University of Missouri Press, 2007.
- [68] Gottfried JL., *Johann Ludwig Gottfrieds historische Chronick, oder Beschreibung der merckwürdigsten Geschichten, so sich von Anfang der Welt bis auf 1743 zuge-tragen*, Volume 1. Frankfurt, 1743, str. 834
- [69] Reis W., Prof. Dr. Emanuel Machek. *Wspomnienie pośmiertne*, *Klinika Oczna* 1930; 3-4: 129-140
- [70] Reis W., Prof. Dr. Emanuel Machek, *Zeitschrift für Augenheilkunde* 1931; 73(6): 398-400
- [71] Reis W., *Z historii okularów i nowoczesnych szkieł przyczepnych*, *Klinika Oczna* 1936; 6: 774-783